

LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO SPECIALIOSIOS DALIES STRAIPSNIŲ SANKCIJŲ SUDARYMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Gintaras Švedas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros vedėjas
profesorius, habilituotas teisės mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (370 5) 2 36 61 67

Straipsnyje analizuojama Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijos, jų rūšys, sankcijų sudarymo principai, taip pat probleminiai sankcijų sudarymo aspektai.

The article deals with the sanctions and their kinds in the Articles of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, the principles of the construction of the sanctions, as well as some problematical aspects of the construction of the sanctions.

Įvadas

Kiekviena valstybė, priimdama baudžiamuosius įstatymus, priversta ne tik uždrausti tam tikras veikas, bet ir nustatyti teisinius padarinius – sankcijas – už tokių veikų padarymą. Galima teigti, kad baudžiamieji įstatymai teisingumą ir proporcingumą išreiškia kokybine ir kiekybine matų skale, nes sankcijoje įstatymų leidėjas nustato bausmės rūšį (rūšis) ir jos dydį, taikomą už nusikalstamos veikos padarymą. Pažymėtina, kad tiek Sovietų Sąjungoje, tiek Lietuvoje šiam labai svarbiam klausimui baudžiamosios teisės teorijoje buvo skiriama nepakankamai dėmesio, nes autoriui pavyko rasti tik kelis teorinius A. Goreliko ir A. Kozlovo darbus [18; 19; 21; 22] bei Lietuvoje atlikto įdomaus ir perspektyvaus tyrimo, kurį atliko Teisės

institutas kartu su Matematikos ir informatikos institutu, rezultatų apibendrinimą ir pasiūlymus. Šio tyrimo atlikėjai pažymi, kad pirmieji darnios sankcijų sistemos tyrimai buvo pradėti prieš keturis dešimtmečius JAV ir Jungtinėje Karalystėje, kiek vėliau – ir Vakarų Europoje. Kai kuriose valstybės remiantis šiais tyrimais buvo parengtos tam tikros bausmių skyrimo rekomendacijos, tačiau dauguma mokslininkų pripažįsta, kad ši problema dar neišspręsta (plačiau apie tai žr. [12, p. 7–11]). Tokią išvadą padarė ir Lietuvos mokslininkai, kurie pripažino, kad „[...] parengti išsamią darnios bei teisingos baudžiamųjų sankcijų sistemos projektavimo metodiką kol kas nepavyko“ [12, p. 6].

Šiuolaikinė Lietuvos Respublikos tiek baudžiamųjų, tiek administracinių tei-

sės pažeidimų įstatymų leidybos praktika rodo, kad sankcijos dažniausiai nustatomos vadovaujantis tradicija (ir paprastai ne pačia priimtiniausia), teisine intuicija ar patirtimi arba kitais atsitiktiniais ir neformaliais kriterijais, pavyzdžiui, visuomenės nuomone, kurią dažniausiai bando išreikšti žurnalistai, visuomenės informavimo priemonėse analizuodami rezonansinius nusikaltimus, ir pan. Itin prastą ir nepagrįstą sankcijų konstravimą yra pažymėjęs ir A. Kozlovas [21, p. 131], ir A. Gorelikas [19, p. 276–281], ir Lietuvos autorių kolektyvas [16, p. 8, 9].

Daugiausia dėmesio šiame straipsnyje, atsižvelgiant į publikacijos apimtį reikalavimus, skiriama Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) specialiosios dalies straipsnių sankcijų rūšims pagal jose numatytų bausmių skaičių, bausmių rūšis ir laisvės atėmimo bausmės dydžius, taip pat kai kuriuos probleminius sankcijų sudarymo aspektus.

1. Sankcija ir jai turintys įtakos veiksniai

Tradiciškai baudžiamosios teisės teorijoje sankcija apibrėžiama kaip baudžiamosios teisės normos dalis, kurioje numatyta bausmės (bausmių) rūšis ir jos (jų) dydžiai už konkrečią nusikalstamą veiką. Taigi sankcijoje numatomi tie teisiniai padariniai, kurie kyla už baudžiamajame įstatyme nustatytų reikalavimų pažeidimą [11, p. 95]. Lietuvos Respublikos naujojo BK specialiosios dalies straipsniuose (ar jų dalyse) įtvirtintos sankcijos pasižymi kai kuriais ypatumais, pavyzdžiui, sankcijose numatomos tik bausmės, o baudžiamojo ir

auklėjamojo poveikio priemonės gali būti skiriamos remiantis tik naujojo BK bendrosios dalies nuostatomis; sankcijose nustatyti tik laisvės atėmimo bausmės dydžiai, o kitų bausmių dydžiai nustatyti naujojo BK bendrosios dalies straipsniuose, reglamentuojančiuose šių bausmių turinį; sankcijoje numatytos bausmės taikomos tik fiziniams asmenims, o juridiniams asmenims taikomas bausmės nustato tik naujojo BK bendrosios dalies straipsniai; nepilnamečiams gali būti skiriamos tik tokios sankcijoje numatytos bausmės ir (arba) jų dydžiai, kuriuos leidžia naujojo BK bendrosios dalies nuostatos; ir pan.

Baudžiamosios teisės doktrinoje teigiama, jog „[...] sankcijų sistema yra darni (subalansuota), jeigu: (BK) normomis nustatytos bausmės bei kitos poveikio priemonės tiek pagal rūšis, tiek ir pagal dydžius yra proporcingos nusikalstamų veikų, už kurias gali būti skiriamos tos bausmės bei kitos poveikio priemonės, pavojingumui; sankcijų rezervai, nusakomi sankcijų diapazonais ir intervalais, yra pagrįsti racionalios baudžiamosios politikos požiūriu; visa tai sudaro teismams galimybę teisingai individualizuoti bausmes ir kitas poveikio priemones“ [14, p. 9].

Nustatyti darnią ir teisingą sankcijų sistemą baudžiamuosiuose įstatymuose yra sudėtingas uždavinys, nes būtina įvertinti daug susijusių ir nesusijusių, nacionalinio ir tarptautinio pobūdžio veiksnių, pavyzdžiui, nacionalinę bausmių sistemą ir atskiras jų rūšis, bausmės paskirtį, bausmių skyrimo taisykles, baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemones bei jų skyrimo taisykles, administracines nuobaudas, nusikalstamos veikos pavojingumą, kalti-

ninko asmenybę, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės institutus, tarptautinės ir Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktų baudžiamosios teisės klausimais reikalavimus ir t. t. Atskirai kaip sankcijai turintis įtakos veiksnys paminėti – tik ES teisės aktų baudžiamosios teisės klausimais įtaka Lietuvos Respublikos BK specialiosios dalies straipsnių sankcijoms.

ES teisės aktai mažai „kišasi“ į nacionalinį bausmių reguliavimą. Pirmuosiuose pagrindų sprendimuose buvo formuluojamas bendras reikalavimas, kad bausmės privalo būti „efektyvios, proporcingos, atgrasančios“. Šiais atvejais ES valstybės narės turi pareigą (ir teisę) nustatyti bausmes ir jų dydžius pagal nacionalinėje teisėje nustatytą bausmių sistemą ir atskiras bausmių rūšis, taip pat sankcijų kūrimo principus ir logiką. Tačiau naujesniuose ES teisės aktuose jau nustatyta daugiau reikalavimų, pavyzdžiui, nurodoma bausmės rūšis – laisvės atėmimas ir jo minimalaus dydžio ribos. Pažymėtina, kad tik keliuose pagrindų sprendimuose reikalaujama nustatyti griežtas bausmes už nusikaltimus, susijusius su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta, euro padirbimu ir terorizmu. Tačiau šiuo atveju diskusijų nekyla, nes terorizmas ir kiti minėti nusikaltimai yra labai pavojingos veikos, už kurias turi būti numatytos itin griežtos sankcijos. Šiuo metu ES teisės aktuose reikalaujama laisvės atėmimo bausmės minimali riba nuolat didinama, o tai jau gali kelti tam tikrų problemų nacionalinei baudžiamajai teisei. Antai, jeigu už tam tikrą nusikaltimą nustatoma minimali riba – ne mažiau kaip treji metai nelaisvės, tai maksimali jos riba nebegali

būti keturi metai, nes tokia sankcijoje numatyta minimali ir maksimali laisvės atėmimo bausmės riba nebeatitiks bausmės individualizavimo principo. Tai reiškia, kad ES teisės aktuose numatyta minimali laisvės atėmimo bausmės riba kartu „auga“ ir maksimalią jos ribą nacionaliniame baudžiamajame įstatyme. Antai 2003 m. gruodžio 22 d. pagrindų sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR) už vaikų pornografiją nacionalinio baudžiamojo įstatymo straipsnio sankcijoje reikalauja numatyti 10 metų laisvės atėmimo bausmę, o Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai numato laisvės atėmimą iki septynerių metų už „paprastą“ išžaginimą. Neabejotina, kad tokio pagrindų sprendimo reikalavimų pažodinis įgyvendinimas iškreiptų visą nacionalinę sistemą, nes Lietuvos BK visi nusikaltimai ir bausmės už juos išdėstyti taip, kad atitiktų ginamų interesų vertingumą, nusikaltimo pavojingumą ir sudarytų nuoseklią sistemą.

Pažymėtina ir tai, kad Teisingumo Teismas 2005 m. rugsėjo 13 d. sprendime Nr. C-176/03 ir 2007 m. spalio 23 d. sprendime Nr. C-440/05 pabrėžė, „[...] iš esmės baudžiamieji įstatymai, kaip ir baudžiamojo proceso normos, nepatenka į Bendrijos kompetenciją [...], vis dėlto Bendrijos teisės aktų leidėjas, jei nacionalinių valdžios institucijų taikomos veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios baudžiamosios sankcijos yra būtinos kovos su sunkiais nusikaltimais aplinkai, gali įpareigoti valstybes nares nustatyti tokias sankcijas, kad užtikrintų visišką jo priimamų teisės normų šioje srityje veiksmingumą“. Kita vertus, Teisingumo Teismas šiame sprendime

atkreipė dėmesį ir į tai, jog „[...] kalbant apie taikytinų baudžiamųjų sankcijų rūšį ir dydį, reikia konstatuoti, kad, atvirkščiai nei teigia Komisija, jų nustatymas nepri- skirtinas Bendrijos kompetencijai“.

Neabejotina, kad pirminė naujojo BK specialiosios dalies straipsnio sank- cijos paskirtis yra teisinės teisingos (pro- porcingos ir individualizuotos) bausmės skyrimo nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui prielaidos. Kita vertus, bau- džiamosios teisės doktrinoje pabrėžiama, jog sankcijos reikšmė neapsiriboja vien bausmės skyrimu. Kaip teisingai pažymi E. Bieliūnas, sankcija yra reikšminga ir nusikalstamoms veikoms kvalifikuoti, ir sprendžiant baudžiamojo įstatymo grįžta- mosios galios klausimus, ir klasifikuojant nusikalstamas veikas bei nusikaltimus pa- gal jų sunkumą, ir taikant (netaikant) am- nestijos aktus, ir teikiant (atsisakant teikti) tarptautinę teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose (apie tai plačiau žr. [13]) ir pan.

2. Sankcijų sudarymo reikalavimai

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir BK įtvirtintas imperatyvus siekis baudžia- mosios teisės priemonėmis įgyvendinti teisingumą baudžiamosiose bylose. Kons- titucinis teisingumo principas, remian- tis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, reiškia, kad turi būti nustatyta teisinga siekiamo tikslo ir teisinių priemonių šiam tikslui pasiekti, teisės pažeidimų ir už šiuos pažeidimus įstatymuose nustatytų teisinių poveikio priemonių pusiausvyra (proporcija), t. y. už teisės pažeidimus valstybės nustato- mos teisinio poveikio priemonės turi būti

proporcingos (adekvačios) teisės pažeidi- mui, jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus. Konstitucinėje jurisprudencijoje pabrėžta, kad teisingu- mo principas neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, bausmių, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos (neadekvačios) teisės pažeidimui ir sie- kiamam tikslui („Valstybės žinios“, 2004, nr. 15-465; 2005, nr. 131-4743). Taigi tei- sinio poveikio priemonių reglamentavimas turi sudaryti galimybę teismui jas taikant atsižvelgti į konkrečias baudžiamojoje by- loje nustatytas aplinkybes ir individuali- zuoti kaltininko baudžiamąją atsakomybę.

Sankcijoms sudaryti svarbus dar vienas Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame pažymėta, jog „kriminalinė bausmė turėtų derinti bausmę su žmogiškumo, pagarbos žmogui, jo orumui išsaugojimu, o bausmės tikslas būtų atkurti nusikaltimu pažeis- tą tvarką bei užtikrinti žmonių saugumą. Svarbu yra nusikaltimą padariusio asmens resocializacija, jo pagarbos įstatymui ug- dymas per bausmės atlikimo laiką. Reikš- mingas baudžiamųjų įstatymų principas yra tas, jog juose įtvirtintos bausmės neturi būti griežtesnės negu reikia, kad padaręs nusikaltimą asmuo pasitaisytų, t. y. ateity- je nebeusikalstų“ (Valstybės žinios, 1998, nr. 109-3004).

Iš esmės analogišką poziciją formuoja ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pagal kurį, teisingumas baudžiamosios teisės pas- kirties kontekste – tai visų pirma teisingas baudžiamasis įstatymas, sudarantis sąlygas individualizuoti skiriamą bausmę. Lietu- vos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, jog „kiekvienas nusikaltęs asmuo turi teisę į teisingą bausmę, todėl vertinant konkre-

čios bylos aplinkybes teismui privalu atsižvelgti ne tik į tai, kad skiriama bausmė atitiktų įstatymo reikalavimus, bet turi atsižvelgti ir į nuostatas, skirtas bausmei individualizuoti, taip pat į nuostatas, įtvirtinančias teisingumo principo viršenybę“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-594/2005). Taigi teisingumas reiškia, kad „[...] pripažintam kaltu asmeniui skiriama bausmė turi būti adekvati padarytai veikai: bausmė už nusikalstamą veiką turi atitikti tos veikos pavojingumo pobūdį ir laipsnį, be to, būtina atsižvelgti ir į nuteistojo asmenybės savybes, jo elgesį prieš nusikalstamos veikos padarymą, nusikalstamos veikos darymo metu ir po jos, į nukentėjusiojo elgesį ar jo poziciją bei visuomenės intereso reikšmę vykdant teisingumą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-594/2005; Nr. 2K-7-45/2007; 2K-128/2008; 2K-428/2009).

Baudžiamosios teisės doktrinoje netiesiogiai nurodoma, kad sankcija turi sudaryti teisinę proporcingos ir teisingos bausmės skyrimo prielaidas. Reikalavimas, kad bausmė būtų proporcinga, siejamas su nuostata, jog bausmės griežtumas (t. y. jos rūšis ir dydis) turi atitikti nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį ir laipsnį. O reikalavimo, kad bausmė būtų teisinga, interpretacija yra ir platesnė, ir sudėtingesnė (apie tai plačiau žr. [17, p. 169–176]). Autoriaus nuomone, teisingos bausmės turinys apima ir teisėtumą (gali būti skiriama tik įstatyme numatyta bausmė; jos dydis privalo atitikti įstatyme numatytas ribas; ji skiriama laikantis baudžiamojo proceso reikalavimų ir t. t.), ir humanizmą (skiriama bausmė negalima žmogaus kankinti, siekti

sukelti fizinių kančių ar žeminti jo orumą ir t. t.), ir individualizavimą (bausmė ir jos dydis skiriamas konkrečiam asmeniui atsižvelgiant į jo savybes; ji skiriama siekiant įstatyme nustatytų bausmės tikslų ir t. t.), ir ekonomiškumą (turi būti skiriama minimali bausmė, būtina bausmės tikslams pasiekti, ir t. t.). Pabrėžtina, kad teisinga bausmė turi būti siejama ir su visuomenės interesu, kuris leistų į skiriamą bausmę pažiūrėti ne vien per nusikalstamos veikos ir kaltininko asmenybės prizmę, bet leistų įvertinti ir visuomenėje vyraujančias moralines nuostatas bei visuomenės teisingumo jausmą [10, p. 267].

2.1. Sankcijų rūšys pagal jose numatytas bausmes

Naujojo BK specialiosios dalies straipsnių sankcijų pagal jose numatytų bausmių skaičių analizė rodo, kad teismai turi pakankamai galimybių parinkti tinkamą bausmės rūšį. Visų pirma naujajame BK 2004 m. gegužės 1 d. numatyta net 253 alternatyvios sankcijos iš visų 363 sankcijų; iš jų 73 numatė dvi, 75 – tris, 78 – keturias, 26 – penkias ir viena – šešias alternatyvias bausmes. Be to, turint omenyje kur kas didesnę bausmių rūšių skaičių ir tai, kad jos nebeskirstomos į pagrindines ir papildomas bausmes, naujajame BK buvo numatytas net 31 skirtingas sankcijų variantas (1 lentelė). Naujojo BK pakeitimai ir papildymai, padaryti iki 2011 m. sausio 1 d., rodo įstatymų leidėjo nuoseklumą kuriant sankcijas, nes dauguma naujų sankcijų (40 iš 47) yra alternatyvios; iš jų 9 numatė dvi, 10 – tris, 16 – keturias ir 5 – penkias alternatyvias bausmes. Be to, sankcijų variantų skaičius padidėjo iki 33.

1 lentelė. Sankcijų rūšys pagal bausmių skaičių ir jų rūšis bei jų dinamika

Sankcijų rūšys pagal bausmes	Skaičius 2004 05 01	Skaičius 2011 01 01
1. Sankcijos, kuriose numatyta viena bausmė, iš jų:	110	117
1.1. Laisvės atėmimas	109	116
1.2. Atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	1	1
2. Sankcijos, kuriose numatytos dvi bausmės, iš jų:	73	82
2.1. Laisvės atėmimas ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos	13	13
2.2. Laisvės atėmimas ir areštas	36	43
2.3. Laisvės atėmimas ir bauda	15	17
2.4. Laisvės atėmimas ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	3	4
2.5. Areštas ir bauda	5	4
2.6. Viešieji darbai ir bauda	1	1
3. Sankcijos, kuriose numatytos trys bausmės, iš jų:	75	85
3.1. Laisvės atėmimas, areštas ir laisvės apribojimas	2	4
3.2. Laisvės atėmimas, areštas ir bauda	47	53
3.3. Laisvės atėmimas, areštas ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	–	2
3.4. Laisvės atėmimas, laisvės apribojimas ir bauda	2	2
3.5. Laisvės atėmimas, bauda ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	–	1
3.6. Laisvės atėmimas, bauda ir viešieji darbai	5	5
3.7. Areštas, laisvės apribojimas ir bauda	2	3
3.8. Areštas, bauda ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	2	2
3.9. Areštas, bauda ir viešieji darbai	8	8
3.10. Laisvės apribojimas, bauda ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	3	2
3.11. Laisvės apribojimas, bauda ir viešieji darbai	3	3
4. Sankcijos, kuriose numatytos keturios bausmės, iš jų:	78	94
4.1. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas ir bauda	30	36
4.2. Laisvės atėmimas, areštas, bauda ir viešieji darbai	6	8
4.3. Laisvės atėmimas, areštas, viešieji darbai ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	1	1
4.4. Laisvės atėmimas, areštas, bauda ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	3	8
4.5. Laisvės atėmimas, laisvės apribojimas, bauda ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	3	4
4.6. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas ir viešieji darbai	1	2
4.7. Laisvės atėmimas, laisvės apribojimas, viešieji darbai ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	2	2
4.8. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas ir viešieji darbai	5	2
4.9. Laisvės atėmimas, laisvės apribojimas, bauda ir viešieji darbai	7	11
4.10. Areštas, laisvės apribojimas, bauda ir viešieji darbai	19	18
4.11. Laisvės apribojimas, bauda, viešieji darbai ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	1	2
5. Sankcijos, kuriose numatytos penkios bausmės, iš jų:	26	31
5.1. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas, bauda ir viešieji darbai	22	27
5.2. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas, bauda ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	4	4
6. Sankcijos, kuriose numatytos šešios bausmės, iš jų:	1	1
6.1. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas, bauda, viešieji darbai ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	1	1

Be abejonės, platus sankcijų variantų spektras sudaro tinkamas prielaidas teismams parinkti teisingą bausmę. Kita vertus, detalesnė šių variantų analizė leidžia teigti, kad įstatymų leidėjas „persistengė“, nes net šeši sankcijų variantai 2004 m. gegužės 1 d. buvo numatyti tik vieną kartą, o dar devyni – tik du arba tris kartus (2011 m. sausio 1 d. – atitinkamai penkios sankcijos tik vieną kartą, 10 sankcijų – tik du arba tris kartus). Tokią išvadą patvirtina ir tai, kad kurdamas naujas sankcijas įstatymų leidėjas pasinaudojo tik šešiais sankcijų variantais. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad baudžiamosios teisės teorijoje (pavyzdžiui, A. Zubkovas) kritikuojamos sankcijos, kuriose alternatyviai numatomos trys–penkios labai skirtingos pagal griežtumą bausmės, ir teigia, kad tai „[...] greičiau įstatymų leidėjo savivalė, o ne prielaida bausmės individualizavimui“ [20, p. 288]. Kiti autoriai (pavyzdžiui, V. Zubkova), pritardami tokiai kritikai dėl per didelio bausmių skaičiaus sankcijose, nurodo, jog alternatyviose sankcijose turėtų būti numatomos ne daugiau kaip dvi bausmės [23, p. 678, 679, 681].

Autoriaus nuomone, naujojo BK požiūriu tokią kritiką reikia vertinti labai atsargiai, nes bausmės individualizavimą nulemia ne tik bausmių skaičius sankcijoje, bet ir bausmės skyrimo taisyklės. Be to, didesnį bausmių skaičių sankcijoje gali nulemti ne tik platus nusikalstamos veikos turinys, bet ir tam tikrų bausmių turinio arba jų skyrimo (arba net vykdymo) ypatybės, kurios gali apriboti konkrečios bausmės taikymo galimybes. Štai teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas pagal naująjį BK gali būti skiriamas

straipsnio sankcijoje „numatytais atvejais, kai kaltininkas nusikalstamą veiką padaro darbinės ar profesinės veiklos srityje arba kai teismas, atsižvelgdamas į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, padaro išvadą, kad nuteistajam negalima palikti teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla“ (naujojo BK 45 str.). O areštas „neskiriamas nėščioms moterims ir gali būti neskiriamas asmenims, auginantiems vaiką iki trejų metų, atsižvelgiant į vaiko interesus“ (naujojo BK 49 str.); viešieji darbai „vykdomi tik tuo atveju, jeigu nuteistasis sutinka“ (naujojo BK 46 str.), o jeigu po nuosprendžio įsiteisėjimo asmuo nesutinka atlikti šią bausmę, tai teismas ją pakeičia bauda arba areštu, ir pan. Kita vertus, baudžiamosios teisės doktrinoje išsakyta kritika dėl pernelyg didelio bausmių skaičiaus vienoje sankcijoje, autoriaus nuomone, yra pagrįsta tuo aspektu, jog kai kuriais atvejais sankcijoje numatytos bausmės itin ryškiai skiriasi pagal savo griežtumą, pavyzdžiui, laisvės atėmimas ir teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas (4 sankcijos), laisvės atėmimas, laisvės apribojimas, viešieji darbai ir teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas (2 sankcijos) ir pan. Atsižvelgiant į tai, kuriant naujas arba keičiant esamas alternatyvias sankcijas, į jas reikėtų nuosekliai įtraukti bausmes, kurios ryškiai nesiskiria pagal savo griežtumą. Be to, sankcijoje numatytos bausmės neturi kelti problemų tiek jas skiriant, tiek vykdant [23, p. 680–681].

Naujojo BK specialiosios dalies straipsnių sankcijose (2004 m. gegužės 1 d.) tolygiau pasiskirstė tam tikros bausmių rūšys: laisvės atėmimas iki gyvos galvos pami-

nėtas 13 sankcijų, laisvės atėmimas – 318, areštas – 195, laisvės apribojimas – 105, bauda – 168, viešieji darbai – 82 ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla – 22. Naujojo BK pakeitimai ir papildymai, padaryti iki 2011 m. sausio 1 d., rodo tam tikrą tendenciją kaip įstatymų leidėjas vertina atskiras bausmių rūšis, nes 47 naujose sankcijose laisvės atėmimo bausmė numatyta visose sankcijose, areštas – 33, bauda – 31, laisvės apribojimas – 20, atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla – 8 ir viešieji darbai – 4. Laisvės atėmimo bausmė išliko pati populiariausia bausmė, tačiau net du trečdaliai sankcijų, kuriose numatyta ši bausmė, yra alternatyvios. Būtent alternatyvios sankcijos leido naujojo BK nuostatas derinti su baudžiamosios teisės teorijoje suformuluotu principu, pagal kurį „kuo griežtesnė bausmė, tuo rečiau ji numatoma sankcijose“ [22, p. 71]. Iš alternatyvių laisvės atėmimo bausmių naujojo BK straipsnių sankcijose dominuoja areštas, o rečiausiai numatyti viešieji darbai bei atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla. Kiek kitokia proporcija šios bausmių rūšys yra paskirstytos atskirų nusikalstamų veikų ir nusikaltimų grupių pagal sunkumą sankcijose. Tarp bausmių, 2005 m. sausio 1 d. numatytų už baudžiamuosius nusižengimus, dominuoja bauda, kuri paminėta 41 sankcijoje, areštas – 33, viešieji darbai – 30, laisvės apribojimas – 27, o atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla – 7. Mažiausiai pavojingų nusikalstamų veikų – baudžiamųjų nusižengimų sankcijose dominuojančios bauda ir areštas, o ne švelnesnės bausmės – viešieji dar-

bai ir laisvės apribojimas gali būti vertinama kaip įstatymų leidėjo nenuoseklumas. Nesunkių nusikaltimų sankcijose bauda numatyta 126 kartus, areštas – 121 kartą, laisvės apribojimas – 77 kartus, viešieji darbai – 56, o atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla – 18 kartų. Areštas taip pat kur kas dažniau nustatytas už švelnesnę laisvės apribojimo bausmę. Apysunkių nusikaltimų sankcijose dominuoja arešto bausmė, kuri numatyta 44 sankcijose, bauda – 25, atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla – 9, laisvės apribojimas – 8, viešieji darbai – vienoje sankcijoje. Šiuo atveju arešto vyravimas yra pateisinamas, nes jis numatytas sunkesnės grupės nusikaltimų sankcijose. O sunkių nusikaltimų sankcijose arešto bausmė numatyta penkiose sankcijose, bauda – dvejose. Galima kelti klausimą, kodėl įstatymų leidėjas nė karto nenustatė laisvės apribojimo bausmės, kuri bausmių sistemoje pagal griežtumą užima tarpinę poziciją tarp arešto ir baudos. Juk kuo sunkesnis nusikaltimas, tuo griežtesnės bausmės turėtų būti numatomos sankcijose. Taigi įstatymų leidėjas, įtvirtindamas bausmės rūšis naujojo BK straipsnių sankcijose, ne visada nuosekliai laikėsi bausmių sistemoje nustatytos bausmių rūšių hierarchijos pagal jų griežtumą.

2.2. Sankcijų rūšys pagal laisvės atėmimo bausmės dydį sankcijoje

Neabejotinai teisingos baudžiamosios teisės teorijos nuostatos ir Lietuvoje atlikto tyrimo autorių išvada, kad sankcijos ir bausmių dydžiai jose turi būti suderinti su nusikaltamos veikos objekto vieta konstitucinių

vertybių skalėje, šias vertybes pažeidžiančių veikų žalingumo laipsniu ir baustinumo laipsniu [12, p. 51; 16, p. 9–10]. Tiesa, kai kurie autoriai nurodo ir papildomus kriterijus, pavyzdžiui, veikos pavojingumo laipsnį, jos paplitimą [23, p. 681] ir pan. Bausmių rūšis ir dydžius naujojo BK straipsnių sankcijose nulėmė nusikaltimo

objekto vieta konstitucinių vertybių skalėje ir šias vertybes pažeidžiančių veikų žalingumo laipsnis. Pažymėtina, kad visų kitų bausmių rūšių minimalūs ir maksimalūs dydžiai nustatyti naujojo BK bendrosios dalies straipsniuose, reglamentuojančiuose atskirų bausmių rūšių turinį. Autoriaus nuomone, sisteminiu požiūriu įstatymų leidėjui iš esmės pavyko tinkamai nustatyti laisvės atėmimo bausmės minimalius ir maksimalius dydžius sankcijose, remiantis pasirinktais kriterijais (2 lentelė).

Kita vertus, sankcijų rūšių pagal laisvės atėmimo bausmės dydį sankcijoje analizė rodo esant ir trūkumų. Įstatymų leidėjas, nustatydamas laisvės atėmimo bausmės minimalų ir maksimalų dydį, 2006 m. sausio 1 d. išskyrė 31 sankcijų variantą, tačiau net 13 iš jų panaudotos labai retai (aštuonios rūšys paminėtos po vieną kartą, trys rūšys – po du kartus ir dvi rūšys – po tris kartus), todėl kyla pagrįstų abejonių, ar tikrai buvo būtinas toks pla-

tus sankcijų variantų spektras, pavyzdžiui, sankcijų, kuriose numatytas laisvės atėmimas nuo 2 iki 8 metų, yra aštuonios, o greta tik viena sankcija, kurioje numatytas laisvės atėmimas nuo 2 iki 7 metų, nors visi šie nusikaltimai, atsižvelgiant į maksimalų laisvės atėmimo bausmės dydį sankcijoje,

2 lentelė. Sankcijų rūšys pagal laisvės atėmimo bausmės dydį sankcijoje ir jų dinamika

	Laisvės atėmimo bausmės dydis sankcijoje	Skaičius 2006 01 01	Skaičius 2011 01 01
1.	Laisvės atėmimas iki 1 m.	15	16
2.	Laisvės atėmimas iki 2 m.	79	84
3.	Laisvės atėmimas iki 3 m.	73	68
4.	Laisvės atėmimas iki 4 m.	26	33
5.	Laisvės atėmimas iki 5 m.	38	40
6.	Laisvės atėmimas iki 6 m.	22	27
7.	Laisvės atėmimas iki 7 m.	13	13
8.	Laisvės atėmimas iki 8 m.	17	14
9.	Laisvės atėmimas iki 10 m.	8	6
10.	Laisvės atėmimas nuo 2 iki 6 m.	1	1
11.	Laisvės atėmimas nuo 2 iki 7 m.	1	1
12.	Laisvės atėmimas nuo 2 iki 8 m.	8	5
13.	Laisvės atėmimas nuo 2 iki 10 m.	6	5
14.	Laisvės atėmimas nuo 2 iki 12 m.	2	1
15.	Laisvės atėmimas nuo 3 iki 6 m.	–	1
16.	Laisvės atėmimas nuo 3 iki 8 m.	5	4
17.	Laisvės atėmimas nuo 3 iki 10 m.	12	11
18.	Laisvės atėmimas nuo 3 iki 12 m.	7	6
19.	Laisvės atėmimas nuo 3 iki 13 m.	1	1
20.	Laisvės atėmimas nuo 3 iki 15 m.	5	4
21.	Laisvės atėmimas nuo 4 iki 8 m.	5	3
22.	Laisvės atėmimas nuo 4 iki 10 m.	2	1
23.	Laisvės atėmimas nuo 4 iki 12 m.	2	1
24.	Laisvės atėmimas nuo 4 iki 20 m.	3	1
25.	Laisvės atėmimas nuo 5 iki 10 m.	1	1
26.	Laisvės atėmimas nuo 5 iki 15 m.	9	8
27.	Laisvės atėmimas nuo 5 iki 20 m.	3	2
28.	Laisvės atėmimas nuo 6 iki 10 m.	1	2
29.	Laisvės atėmimas nuo 6 iki 20 m.	1	1
30.	Laisvės atėmimas nuo 7 iki 15 m.	–	1
31.	Laisvės atėmimas nuo 8 iki 10 m.	1	1
32.	Laisvės atėmimas nuo 8 iki 20 m.	–	1
33.	Laisvės atėmimas nuo 10 iki 15 m.	1	1
34.	Laisvės atėmimas nuo 10 iki 20 m.	9	10

patenka į vieną sunkių tyčinių nusikaltimų grupę. Pažymėtina, kad tokių sankcijų, kuriose laisvės atėmimo bausmės minimali ir (arba) maksimali riba skiriasi tik vieneriais metais, o nusikaltimai patenka į tą pačią klasifikacinę grupę pagal sunkumą (pavyzdžiui, laisvės atėmimas nuo 3 iki 13 metų, arba nuo 2 iki 12 metų, arba nuo 3 iki 12 metų, arba nuo 4 iki 12 metų, ir pan.), variantų naujajame BK yra net penki, kurie apima 59 sankcijas.

Naujojo BK pakeitimai ir papildymai rodo, kad įstatymų leidėjas, deja, ir toliau tęsė pastebėtų trūkumų didinimą – 2011 m. sausio 1 d. jau išskiriami 34 sankcijų variantai, iš kurių jau net 17 sankcijų panaudotos labai retai (14 rūšių paminėtos po vieną kartą, dvi rūšys – po du kartus ir viena rūšis – tris kartus).

Dar sudėtingiau paaiškinti maksimalius laisvės atėmimo bausmės dydžius sankcijose. Štai naujajame BK 2006 m. sausio 1 d. buvo 54 sankcijos, kuriose maksimali laisvės atėmimo bausmė yra 10, 15 arba 20 metų. O sankcijų, kuriose maksimali laisvės atėmimo bausmė yra tarp 10 ir 15 metų, yra 12 (iš kurių 11 numatyta laisvės atėmimo maksimali riba 12 metų ir vienoje – 13 metų), sankcijų, kuriose maksimali laisvės atėmimo bausmė yra tarp 15 ir 20 metų, nėra nė vienos. Šiuo aspektu galima tik pritarti A. Goreliko teiginiams, kad „daugumos sankcijų ribos, ir ypač maksimalios, neturi racionalaus pagrindimo; jas galima paaiškinti tik pomėgiu apvaliems skaičiams“ [19, p. 277], nes naujajame BK yra net 100 sankcijų, kuriose minimali ir (arba) maksimali laisvės atėmimo bausmės riba yra apvalus skaičius – 5, 10, 15 ar 20 metų.

Autoriaus nuomone, įstatymų leidėjas, nustatydamas laisvės atėmimo bausmės ribas (ypač maksimalias) sankcijoje, turėjo atsižvelgti į naujojo BK 11 straipsnyje nustatytas nusikaltimų klasifikavimui pagal jų sunkumą pasirinktas laisvės atėmimo bausmės maksimalias ribas – tai 3, 6 ir 10 metų. Pažymėtina, kad baudžiamosios teisės teorijoje siūloma, jog vienos nusikaltimų pagal sunkumą grupės maksimali laisvės atėmimo bausmės riba būtų sunkesnės nusikaltimų grupės minimalios laisvės atėmimo bausmės riba [23, p. 677].

Paminėtini ir dar keli naujojo BK sankcijų aspektai, kurie kelia rimtų abejonių, – tai pernelyg plačios laisvės atėmimo bausmės minimalios ir maksimalios ribos kai kurių naujojo BK straipsnių sankcijose (pavyzdžiui, laisvės atėmimas nuo 5 iki 15 metų arba nuo 4 iki 20 metų ir pan.) ir pernelyg didelė maksimali laisvės atėmimo bausmės riba, kai straipsnio sankcijoje nenustatoma minimali riba (pavyzdžiui, laisvės atėmimas iki 7 metų už neteisėtą disponavimą akcizais apmokestinamomis prekėmis (naujojo BK 199(2) str.), arba laisvės atėmimas iki 8 metų už paprastą kontrabandą (naujojo BK 199 str. 1 d.), arba laisvės atėmimas iki 10 metų už tyčinį sunkų sveikatos sutrikdymą (naujojo BK 135 str. 1 d.), ir pan.). Tokių sankcijų, kuriose numatyta didelė maksimali laisvės atėmimo bausmės riba, bet nenustatyta minimali bausmės riba, naujajame BK yra 32, iš kurių 13 numato laisvės atėmimo bausmę iki 7 metų, 17 – laisvės atėmimo bausmę iki 8 metų ir 8 – iki 10 metų. Pažymėtina, kad į šiuos baudžiamojo įstatymo trūkumus atkreipė dėmesį ir teisėjai [14, p. 91], ir baudžiamosios teisės teorija,

šiuo aspektu numatanti kelias principines nuostatas, pagal kurias „kuo griežtesnė bausmė, tuo mažesnis jos dydis numatomas sankcijoje“ [22, p. 71], o laisvės atėmimo bausmė sankcijose turi būti derinama su kita, švelnesne bausme. Autoriaus nuomone, tokios sankcijos gali būti nustatomos tik už neatsargius nusikaltimus, kurių galimų padarinių spektras yra labai platus (pavyzdžiui, nuo materialinės žalos iki sunkaus sveikatos sutrikdymo), nes šie nusikaltimai neklasifikuojami pagal jų sunkumą ir sudaro vieningą neatsargių nusikaltimų grupę. O tyčinių nusikaltimų, už kuriuos įstatymų leidėjas sankcijoje nenumato minimalios laisvės atėmimo bausmės ribos, atveju maksimali laisvės atėmimo bausmės riba neturėtų viršyti 6 metų (t. y. toks nusikaltimas turėtų patekti į apysunkių tyčinių nusikaltimų grupę). Tokią nuomonę autorius grindžia tuo, kad apysunkis tyčinis nusikaltimas yra paskutinis nusikaltimų pagal sunkumą grupėje, už kuriuos teismas gali taikyti daugumą atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutų (pavyzdžiui, kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius (naujojo BK 38 str.), pagal laidavimą (naujojo BK 40 str.) ir pan.) ir bausmės vykdymo atidėjimą (naujojo BK 75 str.). Didesnės nei 6 metų laisvės atėmimo bausmės maksimalios ribos nustatymas jau reiškia, kad nusikaltimas priskirtinas sunkių tyčinių nusikaltimų grupei ir, neatsižvelgiant į paskirtą laisvės atėmimo bausmės trukmę, teismas neturi teisės taikyti nei atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutų, nei bausmės vykdymo atidėjimo.

Be to, nustatydamas plačias laisvės atėmimo bausmės minimalias ir maksimalias ribas, įstatymų leidėjas, nors ir siekė

sudaryti prielaidas teismams paskirti tinkamą laisvės atėmimo bausmės dydį, tačiau neatsižvelgė į specialias šios bausmės skyrimo taisykles, numatytas naujojo BK 61 straipsnyje. Šiame naujojo BK straipsnyje nustatyta, kad teismas, įvertinęs visas aplinkybes, į kurias būtina atsižvelgti skiriant bausmę, motyvuotai parenka bausmės rūšį, taip pat „skiriamos bausmės dydį, skaičiuodamas nuo jos vidurkio. Nustatant įstatyme numatytos bausmės vidurkį, sudedamas minimalus ir maksimalus straipsnio sankcijoje numatytas bausmės dydis ir gautas rezultatas dalijamas pusiau“. Taigi tokia laisvės atėmimo bausmės skyrimo taisyklės nuostata, esant plačiai ribai tarp bausmės minimalios ir maksimalios ribos, reiškia labai didelį bausmės vidurkį, nuo kurio teismas turėtų pradėti svarstyti skiriamą laisvės atėmimo bausmės dydį. Teismų praktikoje tai reikštų labai padidėjusį skiriamos laisvės atėmimo bausmės dydį – net apie 4 metus ir 2 mėnesius už paprastą kontrabandą, už kurią naujojo BK 199 straipsnio 1 dalies sankcija numato baudą arba laisvės atėmimą iki 8 metų, jeigu baudžiamojoje byloje nebūtų nustatytos atsakomybę lengvinančios arba sunkinančios aplinkybės.

2.3. Kai kurie probleminiai sankcijų sudarymo atvejai

Paminėtini ir keli labai abejotini įstatymų leidėjo sprendimai, susiję su laisvės atėmimo bausmės minimaliais ir maksimaliais dydžiais už kai kuriuos nusikaltimus. Štai iš 3 lentelėje pateiktų nusikaltimų ir bausmių už juos matoma, kad įstatymų leidėjas pakankamai nuosekliai ir tiksliai numatė

3 lentelė. Bausmės ir jų dydžiai naujojo BK sankcijose už kai kuriuos labai sunkius nusikaltimus (2011 01 01)

Nusikaltimas	Bausmė sankcijoje
Genocidas	Laisvės atėmimas nuo 5 iki 20 m. arba iki gyvos galvos
Agresija	Laisvės atėmimas nuo 10 iki 20 m. arba iki gyvos galvos
Draudžiama karo ataka	Laisvės atėmimas nuo 10 iki 20 m. arba iki gyvos galvos
Kvalifikuotas teroro aktas	Laisvės atėmimas nuo 10 iki 20 m. arba iki gyvos galvos
Teroristinės grupės kūrimas	Laisvės atėmimas nuo 10 iki 20 m.
Ginkluotas nusikalstamas susivienijimas	Laisvės atėmimas nuo 6 iki 20 m. arba iki gyvos galvos
Vadovavimas nusikalstamam susivienijimui	Laisvės atėmimas nuo 10 iki 20 m. arba iki gyvos galvos

bausmių rūšis ir jų dydžius už genocidą, agresiją, draudžiamą karo ataką ir kvalifikuotą teroro aktą, tačiau padarė klaidą numatydamas bausmę už dalyvavimą nusikalstamame susivienijime – laisvės atėmimą nuo 6 iki 20 metų arba laisvės atėmimą iki gyvos galvos bei vadovavimą nusikalstamam susivienijimui – laisvės atėmimą nuo 10 iki 20 metų arba laisvės atėmimą iki gyvos galvos, o už teroristinės grupės kūrimą – tik laisvės atėmimą nuo 10 iki 20 metų, nors pagal naujojo BK 25 straipsnį nusikalstamas susivienijimas ir teroristinė grupė yra vienodos pagal pavojingumą bendrininkavimo formos. Autoriaus nuomone, iš nusikalstamo susivienijimo ir vadovavimo jam sankcijų išbrauktina laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė.

Kitas abejotinas įstatymų leidėjo sprendimas susijęs su laisvės atėmimo bausmės dydžiais už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimą, laikymą, gaminimą, perdirbimą, gabenimą ar siuntimą siekiant jas platinti arba jų platinimą dideliu arba labai dideliu kiekiu. Štai iš 4 lentelėje pateiktų nusikaltimų ir laisvės atėmimo bausmės dydžių už juos matoma, kad įstatymų leidėjas pakankamai nuosekliai ir tiksliai numatė bausmės dydžius už pa-

prastą nužudymą, kvalifikuotą prekybą žmonėmis ir vaiko pirkimą ar pardavimą, nepilnamečio ir mažamečio išžaginimą. O aptariamų nusikaltimų atvejų padarytos net kelios klaidos. Visų pirma, už neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimą dideliu kiekiu numatytos laisvės atėmimo bausmės minimalios ir maksimalios ribos „žirkklės“ yra per siauros – nuo 8 iki 10 metų, todėl, atsižvelgiant į naujojo BK laisvės atėmimo bausmės skyrimo reikalavimus, realiai skiriamas bausmės dydis turėtų būti apie 9 metus. Šioje situacijoje teismas, skirdamas laisvės atėmimo bausmę, negali atsižvelgti į visas bylos aplinkybes (pavyzdžiui, ar nusikaltimas pabaigtas, ar nutrūko rengimosi arba pasikėsinimo stadijoje; kaltininkas yra tik padėjėjas ar organizatorius ir pan.) ir kaltininko asmenybę (pavyzdžiui, ar kaltininkas padarė nusikaltimą pirmą kartą, ar pripažintas pavojingu recidyvistu; ar kaltininkas pripažintas ribotai pakaltinamu ir pan.). Pažymėtina, kad į tokią bausmės skyrimo už paminėtą nusikaltimą problemą yra atkreipę dėmesį ir teisėjai [14, p. 91, 102]. O baudžiamosios teisės teorija „mažų žirklių“ tarp sankcijoje numatytos minimalios ir maksimalios bausmės ribos nustatymą pripažįsta tik labai

4 lentelė. Laisvės atėmimo bausmės dydžiai naujojo BK sankcijose už kai kuriuos sunkius ir labai sunkius nusikaltimus (2011 01 01)

Nusikaltimas	Bausmė sankcijoje
Narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimas dideliu kiekiu	Laisvės atėmimas nuo 8 iki 10 m.
Narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimas labai dideliu kiekiu	Laisvės atėmimas nuo 10 iki 15 m.
Paprastas nužudymas	Laisvės atėmimas nuo 7 iki 15 m.
Kvalifikuota prekyba žmonėmis	Laisvės atėmimas nuo 4 iki 12 m.
Kvalifikuotas vaiko pirkimas ar pardavimas	Laisvės atėmimas nuo 5 iki 15 m.
Nepilnamečio išžaginimas	Laisvės atėmimas nuo 3 iki 10 m.
Mažamečio išžaginimas	Laisvės atėmimas nuo 5 iki 15 m.

formalizuotą dispozicijų atveju [21, p. 74]. Antra, narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimas dideliu ir labai dideliu kiekiu nėra pavojingesnis už kvalifikuotą prekybą žmonėmis arba vaiko pirkimą ar pardavimą, todėl minimalios laisvės atėmimo bausmės ribos už abi veikas yra per didelės. Ir trečia, narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimas dideliu kiekiu pagal pavojingumą, autoriaus nuomone, prilygsta kvalifikuotai prekybai žmonėmis, todėl už šią veiką numatytas maksimalus bausmės dydis yra per mažas. Autoriaus nuomone, už narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimą dideliu kiekiu turėtų būti numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo 4 iki 12 metų, o už platinimą labai dideliu kiekiu – laisvės atėmimo bausmė nuo 5 iki 15 metų.

Paminėtinas ir vienas iš paskutiniųjų naujojo BK pakeitimų, kuriuo įstatymų leidėjas padidino laisvės atėmimo bausmės maksimalią ribą iki penkerių metų už naujojo BK 153 straipsnyje numatytą mažamečio asmens tvirkinimą (Valstybės žinios, 2010, nr. 86-4540). Šį naujojo BK pakeitimą galima vertinti ir kaip neproporcingą, nes įstatymų leidėjas šiuo atveju neatsižvelgė į šio nusikaltimo esmę (apie tai plačiau žr. [15, p. 193, 194], ir kaip ne-

sisteminį, nes neatsižvelgė į laisvės atėmimo bausmės dydžių sankcijose nustatymo principus ir mažamečio asmens tvirkinimą praktiškai prilygino daug pavojingesniam nusikaltimui – nepilnamečio privertimui lytiškai santykiauti (naujojo BK 151 str.). Kita vertus, galima tik pritarti N. Martynenkos teiginiui, kad „įstatymų leidėjo viltys, jog padidinus laisvės atėmimo terminus (už, pavyzdžiui, tvirkinamuosius veiksmus ir pan.) sumažins šių nusikaltimų skaičių, yra iliuzinės“ [24, p. 749].

Išvados

Apibendrinant straipsnį galima padaryti tokias esmines išvadas:

1. Sankcija – tai BK specialiosios dalies straipsnio (ar jo dalies) struktūrinė dalis, kurioje numatyta bausmės (bausmių) rūšis ir jos (jų) dydžiai už nusikalstamą veiką. Pirminė sankcijos paskirtis yra teisinės prielaidos skirti proporcingą ir individualizuotą bausmę sudarymas.
2. Sankcijoje numatyta bausmės (bausmių) rūšis ir jos (jų) dydžiai turi būti proporcingi nusikalstamai veikai (atitikti nusikalstamos veikos objekto vietą konstitucinių vertybių skalėje, veikos pavojingumo laipsnį ir pan.) ir leisti

teismui individualizuoti skiriamą bausmę atsižvelgiant į kaltininko asmenybę ir kitas reikšmingas aplinkybes.

3. Naujojo BK specialiosios dalies sankcijos pagal jose numatytas bausmes iš esmės sudaro teisinės prielaidas teismams parinkti tinkamą bausmės rūšį. Kita vertus, tam tikrais atvejais problemų gali kelti sankcijose numatytų bausmių netolygumas pagal jų griežtumą, todėl, sudarant naujas arba keičiant esamas alternatyvias sankcijas, į jas reikėtų nuosekliai įtraukti bausmių, labai nesi-skiriančių griežtumu, rūšis.
4. Sisteminiu požiūriu įstatymui leidėjui iš esmės pavyko tinkamai nustatyti laisvės atėmimo bausmės minimalius ir maksimalius dydžius naujojo BK specialiosios dalies sankcijose. Kita vertus, kritikuotini yra šie aspektai:
 - sankcijose numatytos laisvės atėmi-

mo bausmės maksimalios ribos nėra susijusios su nusikaltimams klasifikuoti pagal sunkumą pasirinktomis laisvės atėmimo bausmės maksimaliomis ribomis;

- už kai kuriuos nusikaltimus sankcijose numatytos pernelyg plačios laisvės atėmimo bausmės minimalios ir maksimalios ribos arba pernelyg didelė maksimali laisvės atėmimo bausmės riba, kai sankcijoje nenustatoma jos minimali riba;
- už kai kuriuos nusikaltimus (pavyzdžiui, nusikalstamo susivienijimo, narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimą, prekybą žmonėmis ir pan.) sankcijose numatyti laisvės atėmimo bausmės dydžiai neleidžia individualizuoti bausmę ir (arba) neatitinka proporcingumo ir (arba) sistemiškumo reikalavimų.

LITERATŪRA

I. Tarptautiniai teisės aktai ir Lietuvos Respublikos įstatymai

1. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. Vilnius, 2002.
2. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*. Vilnius, 2010.
3. 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl apsaugos nuo padirbinėjimo griežtinimo baudžiamosiomis ir kitokiomis sankcijomis ryšium su euro įvedimu (2000/383/TVR).
4. 2001 m. gruodžio 6 d. Tarybos pagrindų sprendimas, iš dalies keičiantis Pagrindų sprendimą 2000/383/TVR dėl apsaugos kriminalinėmis bausmėmis ir kitomis sankcijomis didinimo nuo klastojimo ryšium su euro įvedimu (2001/888/TVR).
5. 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su terorizmu (2002/475/TVR).
6. 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/TVR).

7. 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR).

8. 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pagrindų sprendimas, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje (2004/757/TVR).

II. Specialioji literatūra

9. ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ir ŠVEDAS, G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius, 2005.
10. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis. Vilnius, 2004.
11. *Baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. Vilnius, 2003.
12. *Baudžiamųjų sankcijų darna*. Sistemos sukūrimo prielaidos. Vilnius, 1998.
13. BIELIŪNAS, E. *Sankcijos įtaka nusikalstamų veikų kvalifikavimui*. Vilnius, 2011.

14. DAPŠYS, A.; MISIŪNAS, J.; ir ČAPLINSKAS, A. *Baumės individualizavimo teisinės problemos*. Baudžiamųjų įstatymų normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė. Vilnius, 2008.

15. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (99–212 straipsniai). Vilnius, 2009.

16. POŠKEVIČIUS, V., et al. Kriminalinių bausmių sistemos daroma ir sankcijų optimizavimas kaip baudžiamosios politikos veiksmingumo prielaidos. *Teisė*, 2000, nr. 37.

17. ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius, 2006.

18. ГОРЕЛИК, А. Взаимоотношение обстоятельств, влияющих на размер наказания. In *Вопросы уголовной ответственности и наказания*. Красноярск, 1986.

19. ГОРЕЛИК, А. Практика применения правил назначения наказания. In *5 лет действия УК РФ: итоги и перспективы*. Москва, 2003.

20. ЗУБКОВ, А. О резервах смягчения кары уголовного законодательства России. In *5 лет действия УК РФ: итоги и перспективы*. Москва, 2003.

21. КОЗЛОВ, А. Проблемы определения уголовно-правовых санкций. In *Вопросы уголовной ответственности и наказания*. Красноярск, 1986.

22. КОЗЛОВ, А. *Система санкций в уголовном праве*. Красноярск, 1991.

23. ЗУБКОВА, В. И. Проблемные вопросы построения санкций в уголовном законе РФ. In *Научные основы уголовного права и процессы глобализации*. Москва, 2010.

24. МАРТИНЕНКО, Н. Изменения УК РФ: Научная необходимость и конъюнктурные соображения. In *Научные основы уголовного права и процессы глобализации*. Москва, 2010.

25. СИДОРЕНКО, Э. Парадигмы Российского уголовного права в условиях глобализации. In *Научные основы уголовного права и процессы глобализации*. Москва, 2010.

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE CONSTRUCTION OF THE SANCTIONS OF THE ARTICLES OF THE SPECIAL PART OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Gintaras Švedas

S u m m a r y

The article deals with the sanctions and their kinds in the Articles of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Lithuania (further – CC), the principles of the construction of the sanctions, as well as some problematical aspects of the construction of the sanctions.

The construction of the system of the sanctions in the CC is difficult task since the maker of law must evaluate factors which are connected and unconnected, national and international format, for example, national system and separate kinds of the punishments, the goals of the punishment, sentencing rules, other penal measures, administrative sanctions, the dangerousness of the criminal act, personality of the offender, requirements of the international and European Union legal acts, etc.

The Constitution, constitutional jurisprudence and the doctrine of the criminal law provide that the sanction must create legal preconditions for the imposition proportional and right penalty. The requirement that the penalty would be proportional is

related with the attitude, that harsh punishment (its kind and harshness) should match the insecurity of format and degree of the crime. In the authors opinion the content of the right penalty consists of the legality (only the penalty which is provided in the law could be imposed; its size should be as it provided in the law; it should be imposed by the requirements of the criminal process and etc) and humanism (the penalty shouldn't consist of the torment of human, with the pursuit of the travail and with the humiliation of the dignity and etc) and individualism (the penalty and its size should be imposed to the particular person considering to his internal; it should be imposed in pursuance of the purposes of the law and etc) and economy (should be imposed the minimal penalty for the achieve of the necessary purpose of the penalty and etc). Emphatically, that imposing the penalty the right penalty should be related with the interest of the community, which would let to evaluate the moral attitudes and the feeling of right of the community.

Įteikta 2011 m. sausio 19 d.

Priimta publikuoti 2011 m. kovo 9 d.